

УДК 343.985.3

Сергій Володимирович ПЕНЬКОВ,

*доктор юридичних наук, начальник слідчого управління
фінансових розслідувань
Головного управління Державної фіскальної служби
у Дніпропетровській області;*

Марина Олександрівна ВОЛОШИНА,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри оперативно-
розшукової діяльності та спеціальної техніки
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

**НОРМАТИВНА СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ В МЕЖАХ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Сучасне інформаційно-аналітичне забезпечення (далі – ІАЗ) діяльності підрозділів НП потребує необхідної, тобто достовірної й достатньої інформації, чіткої організації інформаційних зв'язків, а також використання інтегрованих автоматизованих інформаційних систем. Інформаційно-аналітична діяльність, яка передбачає виконання певних дій з різними видами інформації (а саме: збір, передача, обробка, систематизація, використання, збереження тощо), стає необхідною умовою для успішного функціонування та розвитку як окремого структурного підрозділу НП, так і, в більш широких глобальних масштабах, функціонування всієї правоохоронної системи.

В Концепції першочергових заходів реформування системи МВС України наголошується, що Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав і свобод людини й громадянина, їх ефективний захист [1]. У частині, що стосується шляхів і способів реалізації окремих положень Концепції згадані також й питання пріоритетності застосування в діяльності НП сучасних автоматизованих інформаційних, телекомунікаційних та інших технологій, зокрема впровадження в діяльність відповідних підрозділів уніфікованих баз даних та створення принципово нового аналітичного підрозділу МВС для багатофакторного аналізу оперативних даних, забезпечення процесу прийняття стратегічних рішень, планування діяльності МВС тощо [2].

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів МВС України регулюється цілим рядом нормативно-правових актів, до яких, насамперед, відносяться ті, які регулюють правовідносини у сфері оперативно-розшукової діяльності (Конституція України, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про Національну поліцію» та інші), а також нормативно-правова база, що відноситься до інформаційного законодавства держави (закони України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист персональних даних», «Про електронний документообіг», «Про Національний архівний фонд та архівні установи» та інші).

В рамках обмеженого обсягу тез наведемо лише деякі положення найважливіших із перерахованих нормативно-правових актів, котрі значним чином впливають на організацію ІАЗ та використання його можливостей оперативними підрозділами НП.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3] безпосередньо визначає зміст ОРД і закріплює систему гарантій законності при проведенні оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ). Закладена в правові норми цього Закону правова інформація виражає і визначає безпосередній зміст ОРЗ і є, в зв'язку з цим, регулятором діяльності, спрямованої, в свою чергу, на отримання та ефективне використання оперативно-розшукової інформації для протидії злочинності. Ця обставина обумовлює той факт, що правова основа ІАЗ повинна, на наш погляд, розглядатися як складова частина правової основи ОРД в цілому.

З урахуванням усіх положень, сформульованих стосовно до правової основи ОРД НП в цілому, правову основу реалізації оперативно-розшукової інформації в рамках ІАЗ можна, на наш погляд, визначити як сукупність правових актів (що містять в собі правила, приписи та ін.), що регламентують забезпечуючу роль інформації, що розглядається, в пізнавальній, управлінській і конструктивній (перетворювальній) діяльності суб'єктів ОРД у рішенні завдань, що стоять перед ними.

З цих позицій найбільш важливу роль відіграють норми Конституції України, які також є основою правової системи держави [4]. В ній викладено низку норм, що мають безпосереднє відношення до ОРД та її ІАЗ.

Насамперед, ст. 34 Конституції, вказуючи, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію

будь-яким законним способом, наказує створення необхідних правових основ роботи з інформацією. Межі здійснення ОРЗ щодо збору інформації встановлюються ст. 32, що охороняє приватне життя, особисту і сімейну таємницю, захист честі і доброго імені, таємницю листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень; ст. 30, яка гарантує недоторканість житла; ст. 29, яка охороняє гідність особи.

У розділі 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції виписані норми, що визначають правовий статус особистості в Україні, тобто опосередковано – об'єкта будь-якого ОРЗ, припускаючи, що реалізація наданих прав може бути обмежена законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Конституція цим розділом закріплює обов'язок держави щодо захисту прав та свобод людини й громадянина – тобто всі органи, що здійснюють ОРД, є державними. Ці та інші конституційні норми знаходяться на чолі системи правових норм і визначають їхній зміст. Вони здійснюють прямий вплив на поведінку осіб, що беруть участь у пошуку та реалізації оперативно-розшукової інформації при здійсненні ОРД, й визначають зміст нормативних актів, що регулюють її окремі сторони.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає підстави проведення ОРЗ, наділяє оперативні підрозділи виключними правами, серед яких отримання інформації за допомогою спеціальних технічних засобів оперативного призначення; автоматизованих інформаційних систем тощо. Але, головне, – закон про ОРД приписує використовувати отримані матеріали діяльності оперативних підрозділів, тобто «реалізувати» здобуту оперативно-розшукову інформацію у різних напрямках правоохоронної діяльності держави [3].

Інститут кримінального права, представлений Кримінальним кодексом України [5] є також визначальним для правового регулювання інформативно-аналітичної діяльності та забезпечення цієї діяльності в НП. Кримінальне право та ОРД знаходяться в органічному зв'язку, який проявляється в єдності джерел кримінальної політики держави.

Кримінальне право конкретизує об'єкти, що охороняються Законом або які за ним же переслідуються, у тому числі за допомогою оперативних підрозділів НП. Кримінальний закон містить певні ознаки кожного окремого складу злочину, остаточне встановлення яких відбувається після всебічного розгляду кримінального провадження в судовому засіданні. І саме за допомогою ОРД та її інформаційно-аналітичної роботи часто встановлюються ці характеризуючі

ознаки та фактичні дані, що мають значення для кримінального права. Вони дають можливість вірно оцінити суспільну небезпеку дій особи, дати правильну оцінку та правову характеристику скоєному, при необхідності визначити подальші негласні слідчі (розшукові) дії.

Правові норми, що регламентують використання оперативно-розшукової інформації, підпорядковані нормам Кримінального процесуального Кодексу України [6]. Оперативно-розшукова інформація, як відомо, лише сприяє успішному здійсненню кримінально-процесуальної діяльності та вирішенню її завдань. З цього випливає ряд положень, що мають значення для реалізації оперативно-розшукової інформації: по-перше, досягнення результатів, що мають кримінально-правове значення, можливе лише за умови реалізації в кримінально-процесуальній формі інформації, отриманої в ході застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів; по-друге, використання в кримінальному процесі результатів, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, припускає обов'язкове надання їм гласності.

Іншими законами України, що регламентують ІАЗ діяльності оперативних підрозділів регулюються інформаційні відносини в Україні [7]; відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці [8]; питання захисту інформації в автоматизованих системах та обмежень на доступ до інформації, що обробляється та зберігається в автоматизованих системах тощо [9].

Важливу частину правової основи ІАЗ становлять нормативні акти МВС України, які (у відомих межах) також, як кримінальний процесуальний закон, визначають порядок, умови і послідовність здійснення ОРЗ, передбачають певні правила заповнення та реквізити документів та електронних форм, в яких повинна відображатися оперативно-розшукова інформація, отримана оперативними підрозділами, що, безсумнівно, підвищує гарантії її достовірності та забезпечує її ефективність використання в досудовому слідстві і кримінальному судочинстві.

Нормативні акти НП України, що становлять правову основу ІАЗ, закріплюють межі спеціальної правоздатності суб'єктів, що мають відношення до ОРД. У них сформульовані конкретні напрями, умови та правила реалізації отриманих даних оперативними підрозділами НП. За своїм призначенням і змістом вони є інтерпретаційними актами офіційного тлумачення внутрішньої дії.

Реалізація та неухильне додержання правових норм у сфері інформаційного забезпечення підрозділів кримінальної поліції сприятиме:

- утвердженню принципів верховенства права, неупередженості, добросовісності та додержанню прав і свобод людини і громадянина в діяльності НП;
- наближенню стандартів діяльності НП до відповідних стандартів правоохоронних органів європейських країн;
- підвищенню ефективності координації та взаємодії органів і підрозділів внутрішніх справ, чіткому визначенню їх компетенції та усуненню дублювання функцій;
- упровадженню політики якості надання правоохоронних послуг;
- формуванню якісно нового підходу до підготовки кадрів органів системи НП, спрямованого на розвиток у персоналу ініціативи, самостійності в прийнятті рішень та почуття особистої відповідальності;
- підвищенню авторитету працівника та престижу служби в НП;
- підвищенню довіри суспільства до діяльності правоохоронних органів, визначенню громадської думки одним із основних критеріїв оцінки діяльності НП.

Список бібліографічних посилань

1. Концепція першочергових заходів реформування системи МВС України : проект // Міністерство внутрішніх справ України : офіц. сайт. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/u_rozshirenomu_zas_dann_koleg_mvs_ukra_ni_vzu_alii_uchast1.pdf (дата звернення: 04.11.2019).
2. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України : проект // Міністерство внутрішніх справ України : офіц. сайт. URL: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1221365> (дата звернення: 04.11.2019).
3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 04.11.2019).
4. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.11.2019).
5. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.11.2019).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 04.11.2019).
7. Про інформацію : закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 04.11.2019).

8. Про державну таємницю : закон України від 21.01.1994 № 3855-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення: 04.11.2019).

9. Про захист інформації в автоматизованих системах : закон України від 31.05.2005 № 2594-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2594-15> (дата звернення: 04.11.2019).

Одержано 08.11.2019

УДК 343.2/.7;347.1

Микола Миколайович ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ, ЗНИКЛОЇ БЕЗВІСТИ

Вперше нормативне формулювання «особи, яка зникла безвісти» розкрито у чинному Законі України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», прийнятому 12 липня 2018 року. Відповідно до вищезазначеного закону, особа, зникла безвісти, – це фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук. Вважаємо таке визначення прийнятним, але не повним. Так, у ньому чітко не вказано те, хто є особою-заявником. Лише в ст. 1 вищезазначеного закону, де визначено терміни, вказано: заявник – особа, яка подала заяву про розшук особи, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування.

Але в ст. 18 цього ж закону дається чіткий перелік осіб, які можуть бути заявниками про факт зникнення особи. Зокрема, заява може бути подана родичем такої особи, представником військового формування, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, об'єднанням громадян або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення. Також заява про розшук особи, зниклої безвісти, може бути подана Комісією з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, якщо вищезазначені особи звернулися до неї з повідомленням про зникнення особи. Тобто заявником може бути як близький родич особи, зниклої безвісти, так і будь-хто інший.

Також у визначенні не вказано, протягом якого строку не має бути відомостей про місцеперебування особи. Натомість, у законодавстві